

GERAARDSBERGEN
SINT-BARTHOLOMEUSKERK
ARCHEOLOGISCH
ONDERZOEK

FENIKX bvba

COLOFON

Locatie:

Sint-Bartholomeuskerk
Markt
9500 Geraardsbergen

Kadastrale gegevens:

Afdeling 1, sectie B, perceel 283

Opdrachtgever:

Kerkfabriek Sint-Bartholomeuskerk
Markt 34
9500 Geraardsbergen

Wetenschappelijke begeleiding:

Dhr. Luc Bauters
archeoloog Provincie Oost-Vlaanderen
W. Wilsonplein 2
9000 Gent

Consulent Ruimte en Erfgoed:

Mevr. Nancy Lemay

Uitvoerders:

FENIKX bvba
Weststraat 129H
9940 Sleidinge
België
Tl: 0032 472 94 00 14
E-mail: fenikx@skynet.be
www.fenikx.be
Archeoloog: Marjolein Deceuninck

In samenwerking met Ruben Willaert bvba
Archeoloog: Thomas Pieters

Onderzoekperiode:

Januari - februari 2011

Opgravingsvergunning:

nummer 2010/444 t.a.v. Marjolein Deceuninck
datum aanvraag: 10 november 2010

Code opgraving:

GER-11-SBK

Hoogte vast punt: 33,645 T.A.W. (altimetrisch punt lbl 16 aan de exterieurzijde van de westgevel van de kerk)

Bewaarplaats vondsten en opgravingsarchief:

PAM Velzeke
Paddestraat 7
9620 Velzeke

© Fenikx bvba

Alle afbeeldingen zijn eigendom van Fenikx bvba, tenzij anders vermeld

INHOUD

1. INLEIDING	
1.1. Inleiding	7
1.2. Beknopte bouwgeschiedenis van de Sint-Bartholomeuskerk	7
2. RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK	
2.1. Algemeen	11
2.2. Methodologie	11
2.3. Put 1	11
2.4. Put 2	12
2.5. Put 3	12
2.6. Put 4	13
2.7. Kanalen	14
2.8. Vondsten	
3. CONCLUSIES	17
4. BIJLAGEN	
4.1. Sporenlijst	21
4.2. Spoorfiches	23
4.3. Vondstenlijst	27
4.4. Fotolijst	29
4.5. Tekeningen en foto's	31
5. BIBLIOGRAFIE	45

•1•

INLEIDING

GHEERTSBERGE

Tekening van Geraardsbergen, 17de eeuw (uit D'Hollander E.H., Sint-Bartholomeuskerk. Altaren en Glasramen, 1962.)

1.1. INLEIDING

Naar aanleiding van de installatie van een nieuw verwarmingssysteem is een archeologisch onderzoek uitgevoerd in de Sint-Bartholomeuskerk in opdracht van de kerkfabriek. De werken zijn uitgevoerd in januari-februari 2011 door Marjolein Deceuninck van Fenikx bvba in samenwerking met Thomas Pieters van Ruben Willaert bvba.

1.2. BEKNOPTE GESCHIEDENIS VAN DE SINT-BARTHOLOMEUSKERK¹

Hoewel de Sint-Bartholomeuskerk reeds een lange traditie kent, is de bouwgeschiedenis tot op heden niet intensief onderzocht. De literatuur is beperkt en geeft een fragmentarisch beeld van de verschillende bouwfases.

Een eerste vermelding van een bidplaats dateert uit de 13de eeuw, waarbij er sprake is van een kapel van O.L.Vrouw-ter-Markt. Vanaf 1412 wordt de kapel parochiekerk. In 1476 start de bouw van een gotische kerk, die wordt voltooid in 1617. Het gaat om een driebeukig schip met drie traveeën, een uitstekend transept met vierkante vieringtoren, geflankeerd door vier ronde torentjes. Het koor bestaat uit twee traveeën met zijkapellen, een kooromgang en kranskapellen. Op de restanten van de eerste kapel wordt in 1485 de St. Joriskapel gebouwd (aan de noordzijde), die in 1566 wordt verwoest. In de 17de eeuw worden aan de westgevel twee aanbouwen gebouwd en in de 18de eeuw krijgt de kerk een barokke aankleding waarbij de aanbouwen verdwijnen, de deur en vensters worden gewijzigd, de vieringtoren krijgt een lantaarn als bekroning, segmentboogvensters worden aangebracht en het interieur wordt heringericht. In 1834 wordt tussen de zuidelijke transeptarm en het koor een sacristie en bergplaats toegevoegd. Tussen 1880 en 1896 ondergaat de kerk een grondige 'restauratie' in neogotische stijl, met een veronderstelde terugkeer naar het gotisch volume en uitzicht. Het huidige grondplan zou grotendeels overeenkomen met de kerk van 1476. Volgens mondelinge bronnen wordt het vloerniveau tijdens deze cam-

¹ *Bouwen door de eeuwen heen*. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur deel 5n1, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Aalst, Gent, 1978, pp. 316-318.

pagne grondig verhoogd. In ieder geval zijn de verbouwingen ingrijpend geweest, te oordelen naar de foto van voor 1880. In de jaren '60 is een nieuwe verwarming geplaatst.² Bij de graafwerken wordt melding gemaakt van 'zeer vele geraamten' maar het is niet duidelijk of deze in situ zijn aangetroffen. In de Rozenkranskapel zijn wel vier skeletten in situ gevonden. Aan de NW pijler van het transept zijn 60 cm onder het huidige vloerniveau twee witte en één zwarte tegel gevonden (dit zou het vorige, barokke vloerniveau kunnen zijn gezien dit niveau overeenstemt met het niveau van de calvariekapel). Op de foto lijken ze mogelijk in situ te liggen maar de foto is niet gedetailleerd genoeg om daarover zekerheid te bieden. Er wordt gesteld dat de pijler bewerkt is tot 85 cm onder de huidige vloer, om dan te concluderen dat dit het niveau van de eerste vloer is. Tijdens deze werken zijn twee grafzerken, een koperen munt (een vervalsing?) en een ijzeren passer gevonden.

Foto van de kerk, voor 1880 (foto afkomstig uit de dekenij)

² Uit het 'Liber Memorialis' - Sint Bartholomeus 1967.

•2•

RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK

Zuidzijde van de kerk, waarbij de helling goed zichtbaar is

2.1. ALGEMEEN

De Sint-Bartholomeuskerk is gelegen aan de voet van de steilste helling van de Oudenberg, een getuigenheuvel die deel uitmaakt en tevens het hoogste punt is van de heuvelruggen die de Brabantse Kam vormen. De afwisseling van zand- en kleilagen in de bodem conditioneert het bestaan van bronniveaus alsook het voorkomen van specifieke vormen van massatransport zoals verglijdingen en grondverschuivingen.³

Door het niveauverschil op de helling zijn aanzienlijke ophogingen noodzakelijk geweest om een geëgaliseerd niveau te verkrijgen waarop gebouwd kon worden. Mondelinge bronnen melden dan weer dat het oostelijk deel van de kerk in de helling is gebouwd en dat daarbij een deel van de heuvel is uitgehakt.

2.2. METHODOLOGIE

Het nieuwe verwarmingssysteem, bestaat uit 4 warmtestations, die via kanalen met elkaar verbonden zijn.

Eerst zijn de vloertegels uitgeslepen en het zandbed verwijderd van zowel de werkputten als de kanalen. Vervolgens worden de kanalen verdiept tot -50 cm en de putten tot -90 cm onder het huidige vloerniveau. De putten worden laagsgewijs (ongeveer per 20 cm) uitgegraven.

Eens de gewenste diepte bereikt, zijn alle profielen recht gezet, gefotografeerd en gedocumenteerd. Het opmeten gebeurt vanaf de vloer. De profieltekeningen zijn niet ingekleurd aangezien dit voor puin- en ophogingspakketten weinig relevant is.

2.3. PUT 1

Afmeting: 2,60 m x 1 m

Locatie: kooromgang noord, travee 2

³ Diriken P., *De Landschapkenmerkenkaart Oost-Vlaanderen*, Rapport in opdracht van de Vlaamse Regering, 2000.

Noordprofiel van put 1

De huidige natuurstenen vloer ligt op een kalkmortelbed met daaronder een laag groenig zand van ongeveer 6 tot 8 cm dik. Daaronder is een compacte bruine zandige laag aangetroffen met baksteen- en kalkmortelinclusies. In het noord-, oost- en zuidprofiel is vervolgens een zeer heterogeen los puinpakket aanwezig met grote fragmenten baksteen, kalkmortel en natuursteen. De rest van de uitgegraven grond bestaat uit een tamelijk compact maar onstabiel bruin lemig zandpakket met veel baksteen, kalkmortel en botmateriaal. Deze onderste laag is een ophogingspakket dat eveneens in de overige putten is aangetroffen.

In het oostprofiel bevindt zich een tamelijk rechthoekige kuil (S1) met een ge-laagde vulling.

2.4. Put 2

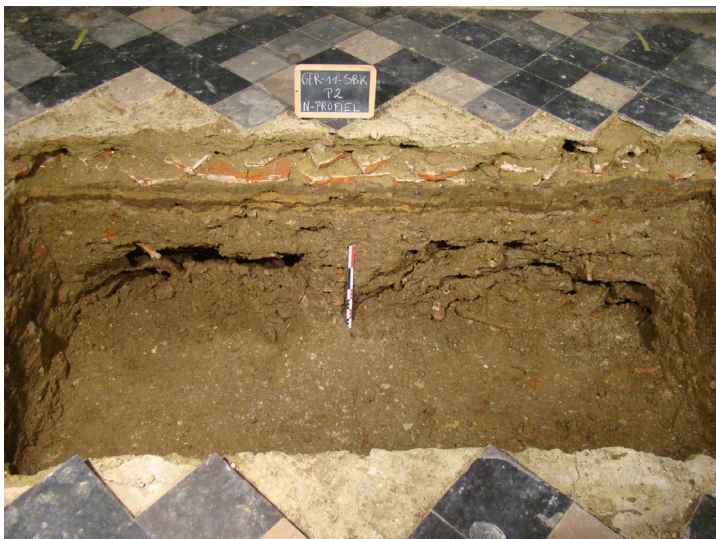
Afmeting: 2,50 m x 1,10 m

Locatie: kooromgang zuid, travee 2

In put 2 is het zandbed onder de huidige tegelvloer gemiddeld 20 cm dik met daarin een laag tegels als stabilisatie/egalisatie. De rode tegels in gebakken klei zijn 12,3 x 12,3 cm groot en 2 cm dik. Het is niet duidelijk of dit een oudere vloer van de kerk is.

Onder de laag zand bevindt zich een tamelijk compact donkerbruin zandig pakket met enkele lichtbruine lenzen. De onderste laag is hetzelfde ophogingspakket als in put 1. In het noordprofiel is duidelijk te zien dat het ophogingspakket onstabiel is met afkalven van de profielwand tot gevolg.

In deze put is een beperkte boring uitgevoerd om na te gaan hoe diep het ophogingspakket is en tot 1,5 m onder de tegelvloer verandert er niets.

Noordprofiel van put 2 met gerecupereerde tegels in het zandbed

2.5. Put 3

Afmeting: 2,65 m x 1,20 m

Locatie: benedenkerk, zijbeuk zuid, travee 3

De stratigrafie van put 3 bestaat onder de tegelvloer en het zandbed hoofdzakelijk uit het ophogingspakket dat ook in de overige putten is aangetroffen. Ook hier is veel verspit botmateriaal in de onderste laag teruggevonden. In de noordoosthoek is een grote kuil (S2) met vrij rechte wanden die volledig met grof puin is gevuld. In dit pakket is een groot blok bewerkte blauwe hardsteen gevonden. Naast S2 is in het oostprofiel nog een kleine kuil (S3) aanwezig die onderaan met donkergroen en erboven met lichtgroen zand is opgevuld.

In het ophogingspakket van de kerk zijn talrijke en plaatselijk vrij grote 'holtes' aanwezig, die - gezien de ligging van de kerk op de helling van de Oudenberg - mogelijk worden veroorzaakt door verglijdingen of grondverschuivingen.

2.6. PUT 4

Afmeting: 2,40 m x 1,40 m

Locatie: benedenerk, zijbeuk noord, travee 2

In put 4 bestaat de stratigrafie bijna volledig uit het ophogingspakket, met enkel in de noordoosthoek een laag (die zich uitstrekt tot in het kanaal naar put 1) bestaande uit los, rozebruin zand met veel kalkmortel (stukjes pleister, afwerking en lijstwerk).

2.7. KANALEN

Het pakket in de kanalen loopt gelijk met dat van de putten. Onder het zandbed van de vloer zijn in alle kanalen ophogingspakketten aanwezig.

In het kanaal tussen put 2 en 3 is een smal muurfragment (S4) met een noord-zuid oriëntatie aanwezig, bestaande uit Doornikse kalksteen onderaan, met er naast een steens muurtje in baksteen. Door de beperkte zichtbaarheid van het fragment (kanaal is slechts 40 cm breed), is een interpretatie zeer hypothetisch. Het fragment lijkt te klein om een kettingmuur te zijn maar mogelijk is het een fragment van een voorloper van de huidige kerk.

Het kanaal tussen put 4 en put 1 is volledig verstoord door een gemetseld ka-

Holtes tijdens het uitgraven van put 3

Zuidoosthoek van put 3 met een zeer onstabiel ophogingspakket

Bovenaanzicht van S4

naal van de huidige verwarming ter hoogte van de pijler tussen schip en noord-transept (zie grondplan op p. 33).

Bij het uitgraven van de kanalen blijkt dat er onder de treden tussen benedenkerk en kooromgang geen fundering aanwezig is. Althans niet zichtbaar in het kanaal, mogelijk is er aan weerszijden van de trap een fundering aanwezig maar die loopt in ieder geval niet onder de volledige treden door.

2.8. VONDSTEN

In het ophogingspakket is zeer veel botmateriaal gevonden maar geen enkel skelet is in situ aangetroffen. Waarschijnlijk is de grond van het ophogingspakket afkomstig van een nabijgelegen kerkhof. In samenspraak met de consulent van Ruimte en Erfgoed is beslist het botmateriaal op de gemeentelijke begraafplaats te herbegraven.

De hoeveelheid aardewerk is minimaal en weinig relevant. Er is materiaal uit verschillende periodes (voornamelijk 18de en 19de eeuws) in het ophogingspakket terechtgekomen.

S4, zicht op de westzijde

Kanaal tussen put 1 en put 4: geen fundering onder de trede tussen benedenkerk en kooromgang

•3•

CONCLUSIES

CONCLUSIES

De vier werkputten en de kanalen laten allemaal eenzelfde profiel zien: onder de tegelvloer met kalkmortelbed bevindt zich een zandlaag en daaronder één of meerdere ophogingspakketten. Het onderste pakket is zeer gelijkaardig zowel in het koor als de benedenkerk: een tamelijk compact maar onstabiel bruin lemig zandpakket met veel baksteen, kalkmortel en botmateriaal. Het lijkt erop dat het ophogingspakket in één campagne is gerealiseerd.

Volgens mondelinge bronnen zou het vloerniveau tijdens de neogotische restauratiefase (1880-1896) zijn opgehoogd. De gelijkaardige pakketten in zowel de kooromgang als de benedenkerk lijken dit te bevestigen. Maar in de kooromgang is het ophogingspakket zeker 1,5 m diep vanaf de tegelvloer; dit lijkt teveel voor enkel een ophoging van het vloerniveau. Gezien de ligging op de steile helling van de Oudenberg is het mogelijk dat er in het verleden reeds stabiliteitsproblemen waren en dat men daarom tijdens de neogotische fase grond heeft uitgegraven om een nieuwe 'stabiele' ondergrond te verkrijgen. Mogelijk is daarvoor grond uit de onmiddellijke omgeving (van een nabijgelegen kerkhof?) gebruikt, waarin zich materiaal en botresten uit verschillende periodes hebben geaccumuleerd.

Dat een stabiele ondergrond verkrijgen geen sinecure is, mag blijken uit de talrijke en vaak grote holtes die aan het licht zijn gekomen tijdens de opgraving. In het kanaal tussen put 2 en put 3 is een muurfragment aangetroffen waarvan de functie niet duidelijk is.

•4•

BIJLAGEN

4.1. SPORENLIJST

[illegible]

4.1. SPOORFICHES

SPOORFORMULIER	PROJECT: GER-11-SBK	Datum: 25 januari 2011	Uitvoerder: M. Deceuninck	SPOORNR.	1
Omschrijving: Kuil				Putnr: 1	

T.A.W.-hoogte		Diepte		Tekening nummer	1
Oversneden door		Gelijk aan		Coupe	oostprofiel
Oversnijdt		Gelijktijdig met		Vondstnummer	
Ligt op		Ligt onder		Staalnummer	
Vulling	gelaagd	Gevuld door			
Oriëntatie		Vorm	tamelijk rechthoekig		

COMPACTHEID:							AFLIJNING:						
☒	vrij	☐	zeer	☐	hard	☐	vast	☒	los	☒	duidelijk	☐	onduidelijk

SAMENSTELLING:																									
	fijn		grof																						
	zandig		lemig		kleiig		venig		humeus		puinig		zand		zandleem		klei		leem		sintels		veen		puin

KLEUR:																							
	homogeen	X	heterogeen		licht		donker																
	rozig		rodig		gelig		bruinig		groenig		grijsig		roos		rood		geel		bruin		groen		wit
	grijs		zwart		beige		gelaagd		vlekjes		vlekken		kleur/soort:										

INCLUSIES:										COMMENTAAR/INTERPRETATIE:					
	baksteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	kalkmortel		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	houtskool		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	daktegel		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	dakpan		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	tegel		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	leisteent		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	zandsteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	kalkzandsteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	Doornikse kalksteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	schelpen/slakken		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	keien		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken

Rechte, ondiepe kuil met een gelaagde vul-
ling, vergelijkbaar met die in het oostprofiel. De
verschillende lagen in de kuil liggen iets dieper
ten opzichte van de lagen in het oostprofiel

SPOORFORMULIER	PROJECT: GER-11-SBK	Datum: 28 januari 2011	Uitvoerder: M. Deceuninck	SPOORNR.	2
Omschrijving: Kuil				Putnr: 3	

T.A.W.-hoogte		Diepte		Tekening nummer	3
Oversneden door		Gelijk aan		Coupe	noord- en oostprofiel
Oversnijdt		Gelijktijdig met		Vondstnummer	
Ligt op		Ligt onder		Staalnummer	
Vulling	puinpakket	Gevuld door			
Oriëntatie		Vorm	met rechte wanden		

COMPACTHEID:						AFLIJNING:			
☒ vrij	☐ zeer	☒ hard	☒ vast	☐ los	☒ duidelijk	☐ onduidelijk			

SAMENSTELLING:															
☐ fijn	☒ grof	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ zandig	☐ lemig	☐ kleiig	☐ venig	☐ humeus	☐ puinig	☐ zand	☐ zandleem	☐ klei	☐ leem	☐ sintels	☐ veen	☒ puin			

KLEUR:															
☐ homogeen	☒ heterogeen	☐ licht	☐ donker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐ rozig	☐ rodig	☐ gelig	☐ bruinig	☐ groenig	☐ grijsig	☐ roos	☐ rood	☐ geel	☐ bruin	☐ groen	☐ wit				
☐ grijs	☐ zwart	☐ beige	☐ gelaagd	☐ vlekjes	☐ vlekken	kleur/soort:									

INCLUSIES:															
☒	baksteen		vrij	☒	zeer	☒	veel		weinig		spikkels	☒	brokjes	☒	brokken
☒	kalkmortel		vrij	☒	zeer	☒	veel		weinig		spikkels	☒	brokjes	☒	brokken
	houtskool		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	daktegel		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	dakpan		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
☒	natuursteen		vrij	☒	zeer	☒	veel		weinig		spikkels	☒	brokjes	☒	brokken
	leiste		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	zandsteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
☒	blauwe hardsteen		vrij		zeer		veel	☒	weinig		spikkels		brokjes	☒	brokken
	Doornikse kalksteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	schelpen/slakken		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken
	keien		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes		brokken

COMMENTAAR/INTERPRETATIE:
Grote rechtwandige kuil met een grof puinpakket van grote brokken baksteen, natuursteen, een groot stuk bewerkte blauwe hardsteen en grote kalkmortelinclusies.

SPOORFORMULIER	PROJECT: GER-11-SBK	Datum: 28 januari 2011	Uitvoerder: M. Deceuninck	SPOORNR.	3
Omschrijving: Kleine kuil				Putnr: 3	

T.A.W.-hoogte		Diepte		Tekening nummer	3
Oversneden door		Gelijk aan		Coupe	oostprofiel
Oversnijdt		Gelijktijdig met		Vondstnummer	
Ligt op		Ligt onder		Staalnummer	
Vulling	zand	Gevuld door			
Oriëntatie		Vorm	onregelmatig		

COMPACTHEID:						AFLIJNING:					
☒ vrij		zeer		hard	☒ vast		los	☒ duidelijk		onduidelijk	

SAMENSTELLING:																								
☒ fijn		grof																						
	zandig		lemig		kleiig		venig		humeus		puinig	☒ zand		zandleem		klei		leem		sintels		veen		puin

KLEUR:																						
	homogeen	☒ heterogeen	☒ licht		donker																	
	rozig		rodig		gelig		bruinig	☒ groenig		grijzig		roos		rood		geel		bruin		groen		wit
	grijs		zwart		beige		gelaagd		vlekjes		vlekken	kleur/soort:										

INCLUSIES:														
X	baksteen		vrij	X	zeer		veel	X	weinig	X	spikkels		brokjes	brokken
X	kalkmortel		vrij	X	zeer		veel	X	weinig	X	spikkels		brokjes	brokken
	houtschool		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	daktegel		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	dakpan		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	natuursteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	leiste		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	zandsteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	blauwe hardsteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	Doornikse kalksteen		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	schelpen/slakken		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken
	keien		vrij		zeer		veel		weinig		spikkels		brokjes	brokken

COMMENTAAR/INTERPRETATIE:
Kleine kuil, lijkt op een leidingkanaal (geen leiding aanwezig) en is gevuld met donkergroen zand onderaan en lichtgroen zand erboven. Weinig inclusies.

SPOORFORMULIER MUUR	PROJECT: GER-11-SBK	Datum: 2 februari 2011	Uitvoerder: M. Deceuninck	SPOORNR.	4
Omschrijving: Muurfragment			Putnr: kanaal tussen put 2 en put 3		

T.A.W.-hoogte	34,93 (bovenzijde Doornikse steen)	Diepte		Tekening nummer	5
Oversneden door		Gelijk aan		Coupe	
Oversnijdt		Gelijktijdig met		Vondstnummer	
Ligt op		Ligt onder		Staalnummer	
Vulling van		Gevuld door			
Oriëntatie	N-Z	Vorm			

ALGEMEEN:										HERBRUIKELEMENTEN				
	vlak		profiel		coupe						nee		ja	welke:
X	fundering		opgaand		formaat: 2 x 10 x 4,5 cm	brokken:	X	ja		nee				

MATERIAAL:																			
X	baksteen		baksteen taps		arduin	X	doornikse kalksteen		zandsteen		kalksteen		kalkzandsteen		tegel		leisteel		andere:

METSSELVERBAND:											
	correct		incorrect		Frans		klezoor met vallende tand		Engels		halfsteens
	kruis		Vlaams		ketting		klezoor met staande tand		visgraat		koppen
	staand	X	onregelmatig				niet zichtbaar				

MORTELSOORT:												
	vrij		zeer		hard		zacht					
	weinig		vrij		zeer		zandige					
	tras		cement		leem	X	kalkmortel		zandmortel		asmortel	
	houtskool		chamotte		kalkstippen							
	licht		donker		rozig		rodig		gelig		bruinig	groenig
	blauwig		grijsig		roos		rood		geel		bruin	groen
	blauw		wit		grijs		zwart		beige			

PLEISTER TEGEN MUUR:				AFWERKING:				
	ja	X	nee		ja	X	nee	welke:

COMMENTAAR/INTERPRETATIE:

Muurfragment (fundering?) met onderaan natuursteen (waarschijnlijk Doornikse kalksteen) en erboven en ernaast baksteenmetselwerk. De baksteen komt 25 cm hoger dan de natuursteen (vanaf TAW punt). De lengte van de bakstenen is niet zichtbaar. Het baksteenmetselwerk is niet verzorgd uitgevoerd. Een interpretatie is niet mogelijk omdat er te weinig zichtbaar is.

4.3. VONDSTENLIJST

VONDSTNUMMER	PUTNUMMER	LAAGNUMMER	SOORT
1	1	Laag 3	Aardewerk, gecorrodeerde munt
2	1	Laag 10	Metaal
3	2	Laag 2	Tegel
4	2	Laag 5	Aardewerk
5	3	Laag 3	Aardewerk
6	4	Laag 4	Aardewerk, fragment lijstwerk
7	kanaal tussen put 1 en put 4	-	Aardewerk
8	kanaal tussen put 2 en put 3	-	Aardewerk

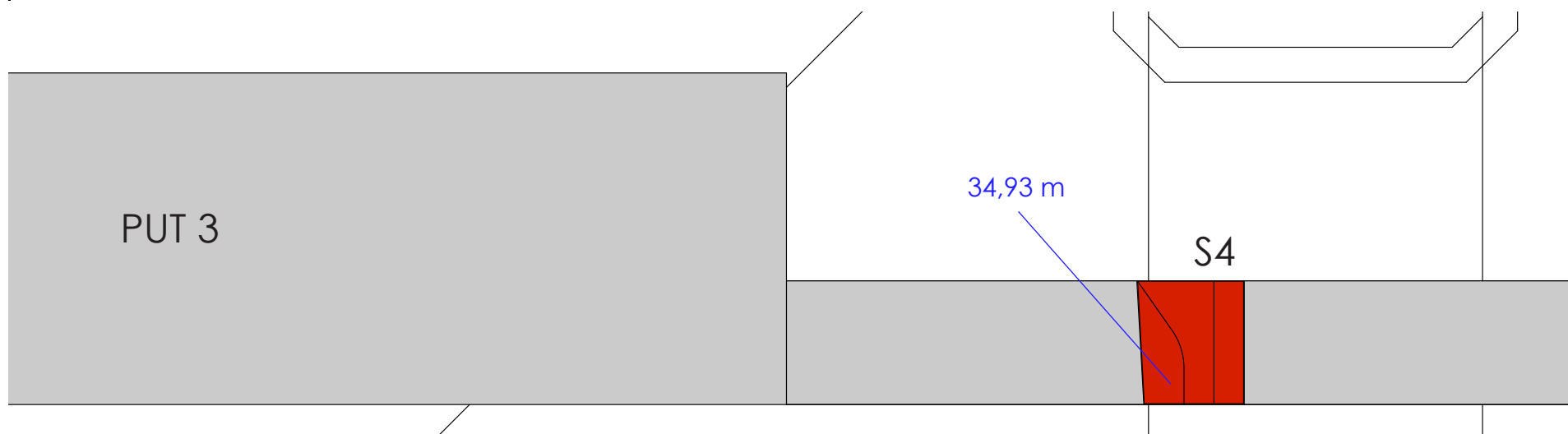
4.4. FOTOLIJST

NUMMER	DATUM	ONDERWERP	RICHTING
DSC01210	19-01-11	Kanaal vanaf P1 bij aanvang	O
DSC01211	19-01-11	P1 bij aanvang	W
DSC01213	19-01-11	P1 tijdens het graven	Z
DSC01214	19-01-11	P1 tijdens het graven	Z
DSC01217	20-01-11	P1, zuidprofiel	Z
DSC01218	20-01-11	P1, zuidprofiel	Z
DSC01219	20-01-11	P1, zuidprofiel	Z
DSC01220	20-01-11	P1, noordprofiel	N
DSC01221	20-01-11	P1, noordprofiel	N
DSC01222	20-01-11	P1, noordprofiel	N
DSC01223	20-01-11	P1, noordprofiel	N
DSC01225	20-01-11	P1, oostprofiel	O
DSC01226	20-01-11	P1, westprofiel	W
DSC01352	26-01-11	P2, botmateriaal	-
DSC01354	26-01-11	P2, noordprofiel	N
DSC01356	26-01-11	P2, noordprofiel	N
DSC01357	26-01-11	P2, noordprofiel	N
DSC01358	26-01-11	P2, zuidprofiel	Z
DSC01359	26-01-11	P2, zuidprofiel	Z
DSC01360	26-01-11	P2, zuidprofiel	Z
DSC01361	26-01-11	P2, zuidprofiel	Z
DSC01363	26-01-11	P2, oostprofiel	O
DSC01365	26-01-11	P2, westprofiel	W
DSC01366	26-01-11	P2, noordwesthoek	NW
DSC01367	26-01-11	P2, noordoosthoek	NO

DSC01369	27-01-11	P3, 50 cm diepe holte	-
DSC01370	27-01-11	P3, 50 cm diepe holte	NW
DSC01377	27-01-11	P3, holtes	N
DSC01378	28-01-11	P3, noordprofiel	N
DSC01379	28-01-11	P3, noordprofiel	N
DSC01380	28-01-11	P3, noordprofiel	N
DSC01381	28-01-11	P3, noordprofiel	N
DSC01382	28-01-11	P3, zuidprofiel	Z
DSC01383	28-01-11	P3, zuidprofiel	Z
DSC01384	28-01-11	P3, zuidprofiel	Z
DSC01385	28-01-11	P3, westprofiel	W
DSC01389	28-01-11	P3, oostprofiel	O
DSC01393	28-01-11	P3, zuidoosthoek	ZO
DSC01395	28-01-11	S4, bovenaanzicht	-
DSC01397	28-01-11	S4, bovenaanzicht	-
DSC01398	28-01-11	S4, oostzijde	W
DSC01400	28-01-11	S4, westzijde	O
DSC01401	28-01-11	S4, westzijde	O
DSC01402	2-02-11	P4, zuidprofiel	Z
DSC01403	2-02-11	P4, zuidprofiel	Z
DSC01404	2-02-11	P4, zuidprofiel	Z
DSC01405	2-02-11	P4, noordprofiel	N
DSC01407	2-02-11	P4, noordprofiel	N
DSC01408	2-02-11	P4, noordprofiel	N
DSC01409	2-02-11	P4, westprofiel	W
DSC01412	2-02-11	P4, oostprofiel	O
DSC01413	2-02-11	P4, zuidoosthoek	ZO
DSC01415	2-02-11	Kanaal tussen P1 en P4, geen fundering onder de trede	O
DSC01517	9-02-11	Zuidzijde van de kerk, exterieur	N
DSC01533	9-02-11	Bewerkte blauwe hardsteen, afkomstig uit P3	-
		Foto voor 1880	-

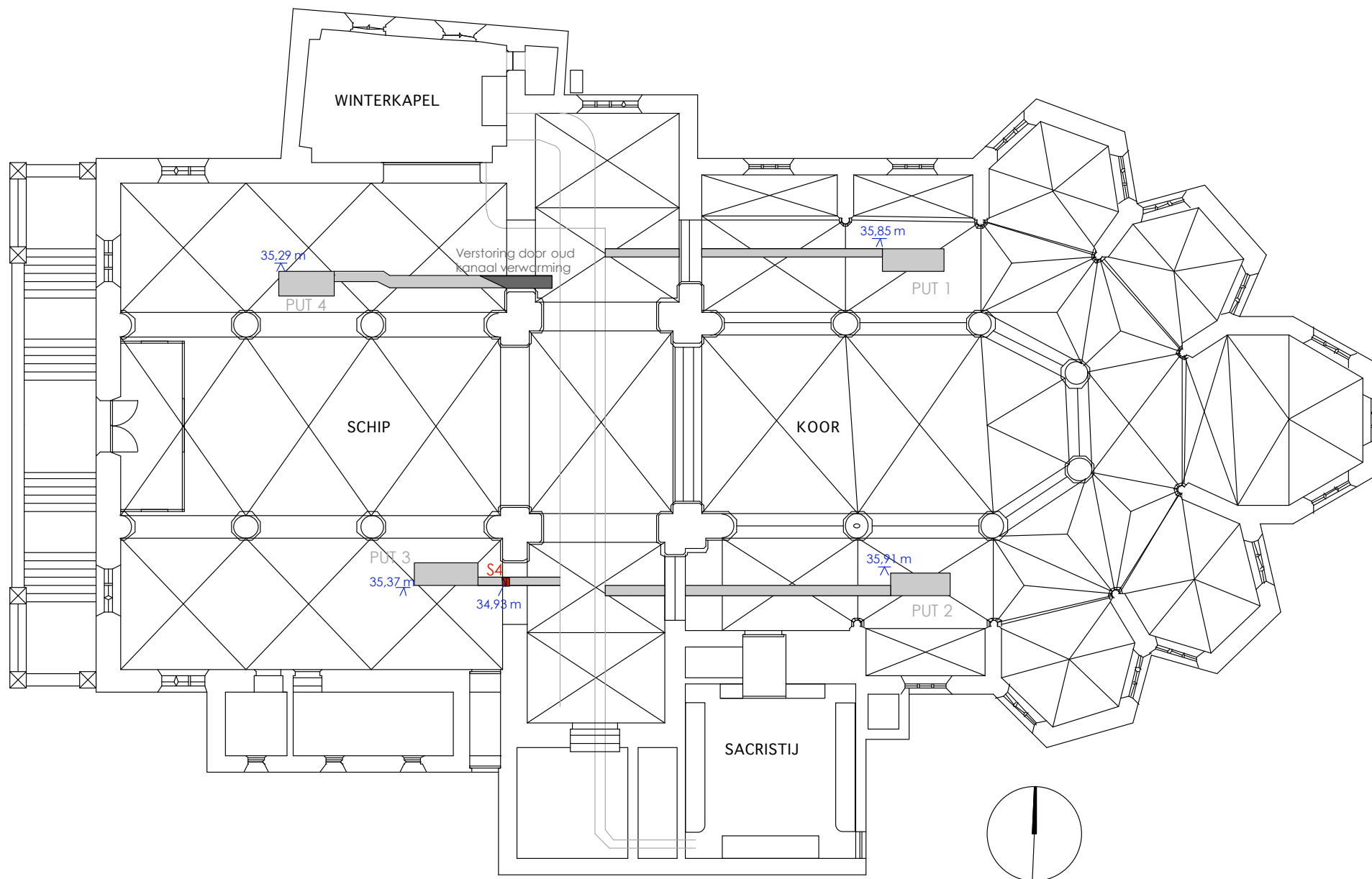
4.5. TEKENINGEN EN FOTO'S

NR. TEKENING	PUTNR.	OMSCHRIJVING
1	1	Profieltekeningen van put 1
2	2	Profieltekeningen van put 2
3	3	Profieltekeningen van put 3
4	4	Profieltekeningen van put 4
5	-	Grondplan met de locatie van alle werkputten, kanalen en S4

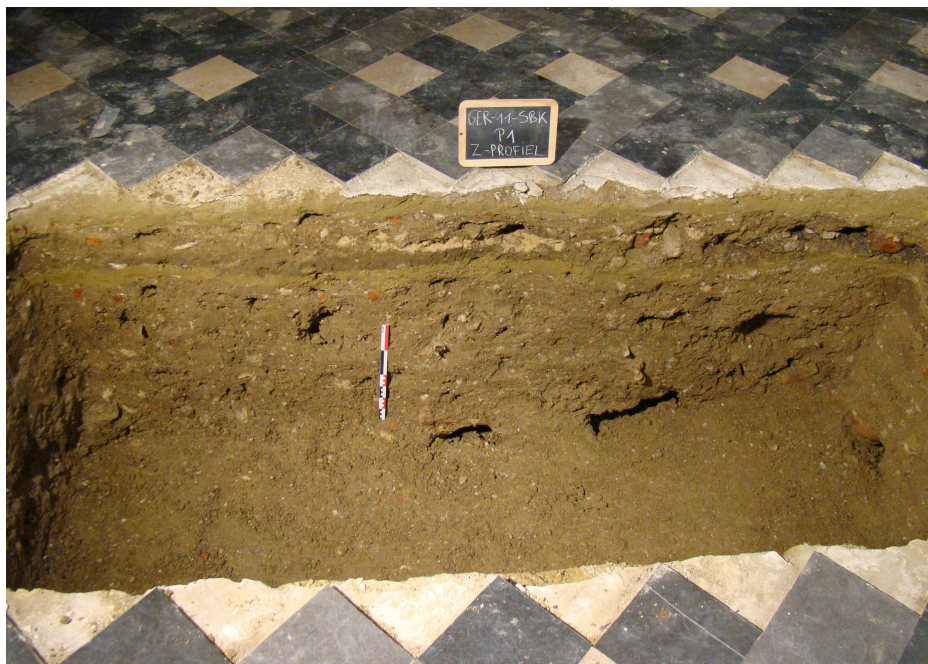

Detail van S4 (schaal 1/20)

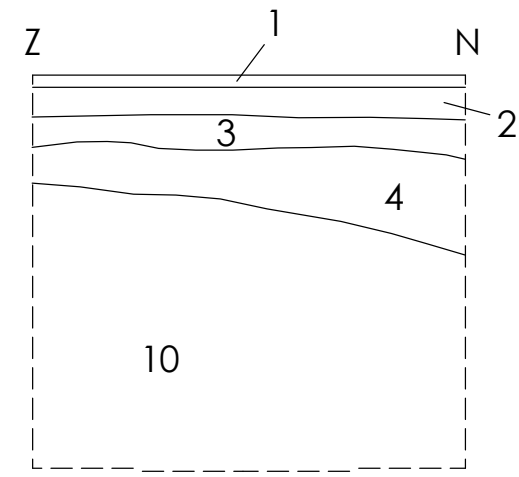
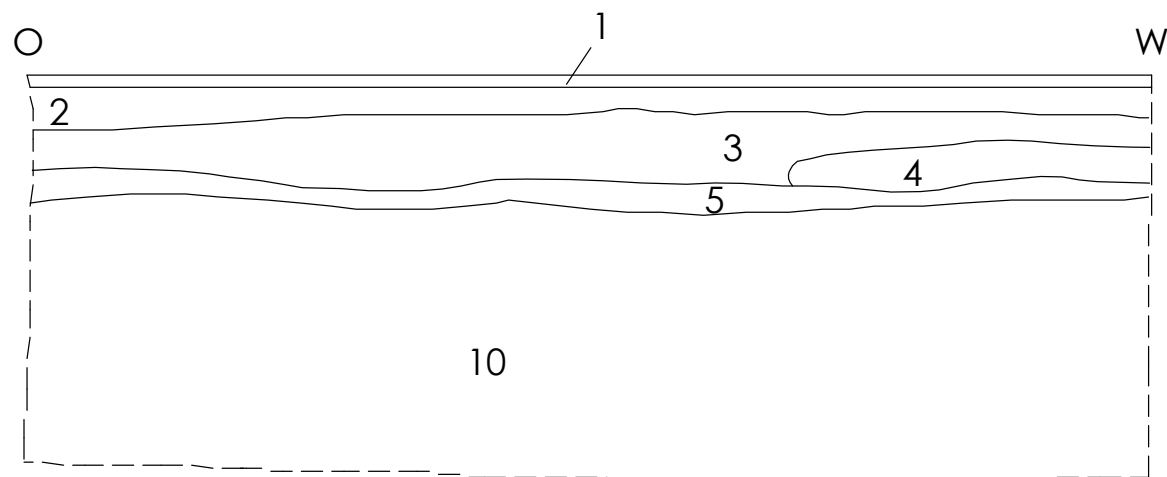
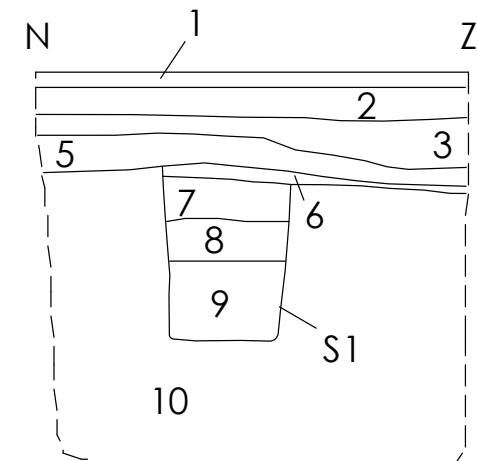
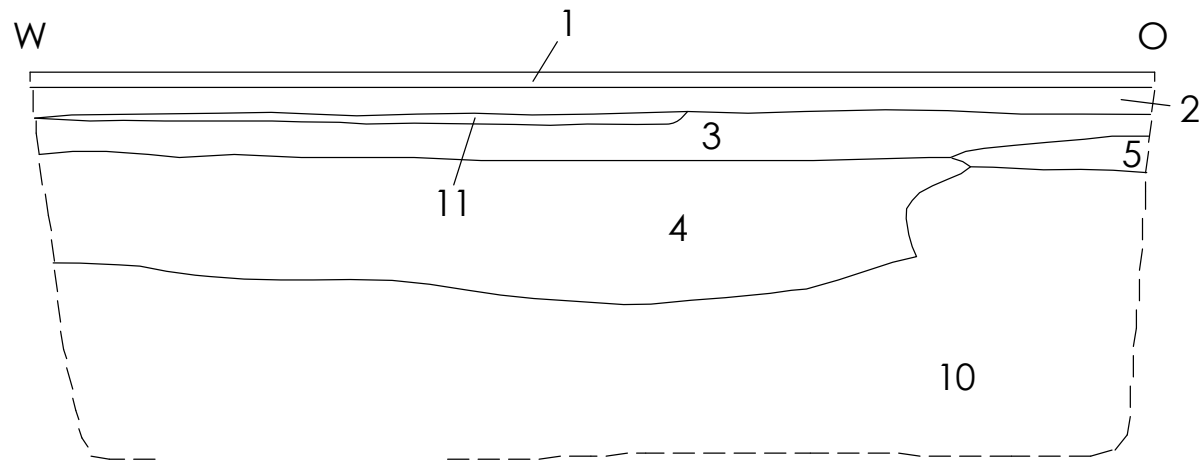

Grondplan van de kerk met de locatie van de putten en de kanalen en de hoogtemetingen (schaal 1/250)

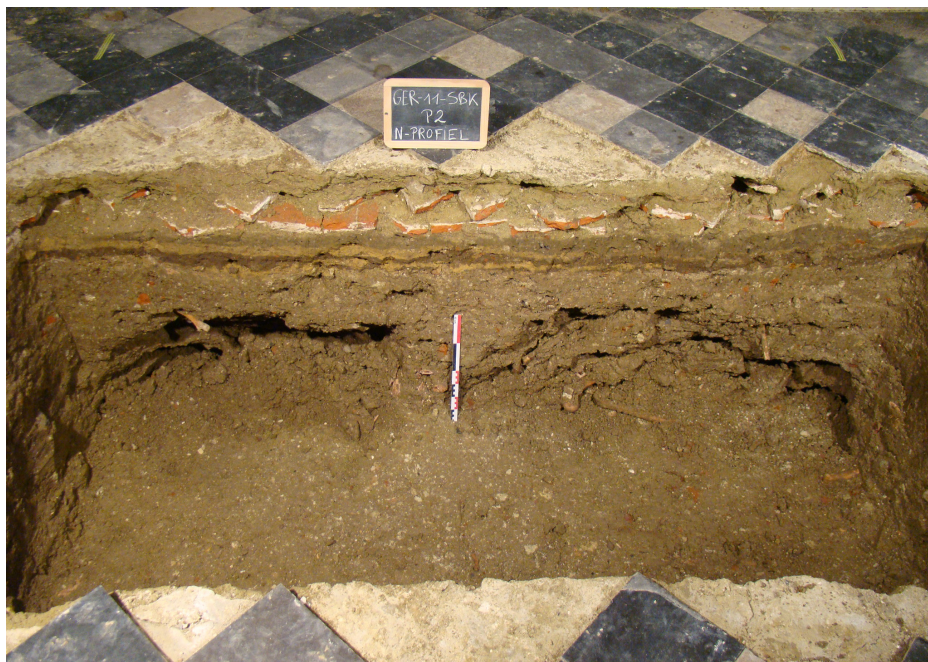

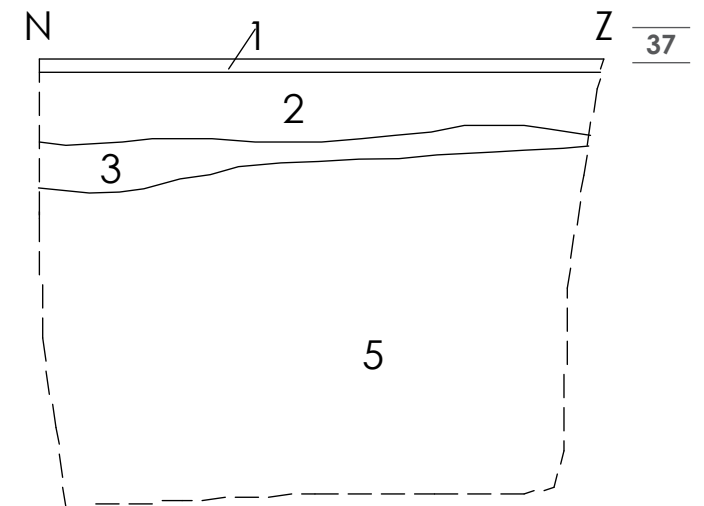
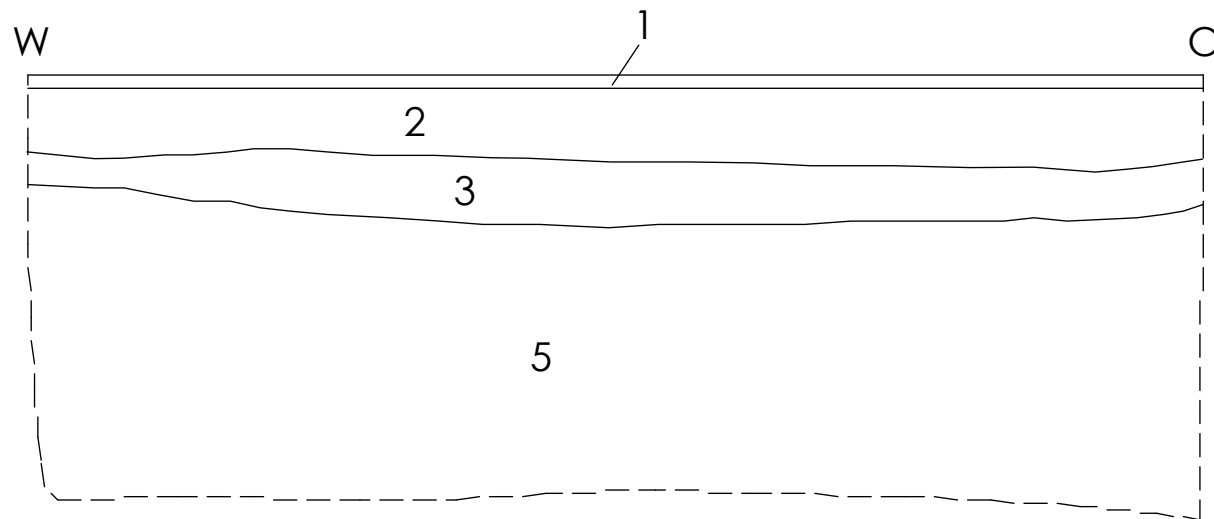
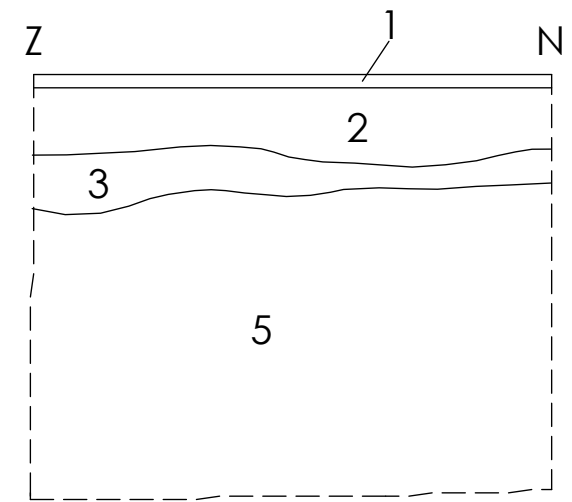
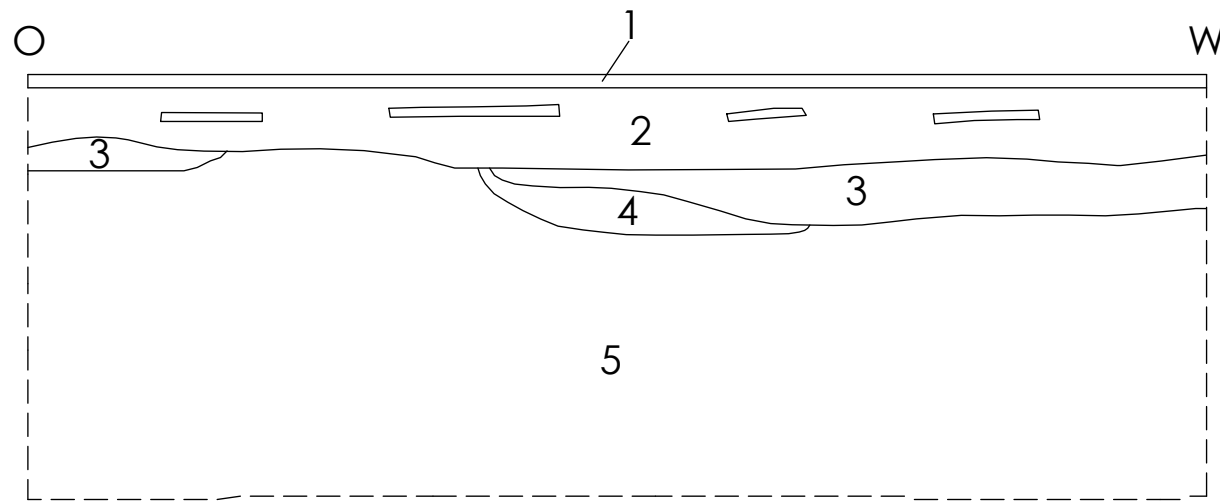
GER-11-SBK PUT 1 Schaal: 1/20

1. Tegelvloer in natuursteen op kalkmortelbed
2. Zandbed van de tegelvloer
3. Compacte bruine zandlaag met baksteen- en kalkmortelspikkels en brokjes
4. Zeer los, lichtzwart puinpakket met grote stukken baksteen, kalkmortel en natuursteen
5. Tamelijk losse, groen zandige laag
6. Idem 3 maar minder compact

7. Idem 5
8. Idem 6
9. Idem 10
10. Compact lemig zand met veel baksteen- en kalkmortelbrokken en brokjes, veel botmateriaal
11. Dunne lens baksteengruis
- S1. Kleine, tamelijk rechthoekige kuil met gelaagde vulling

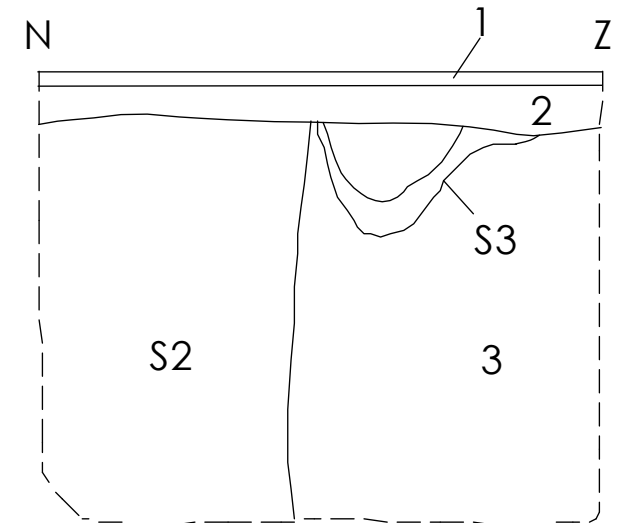
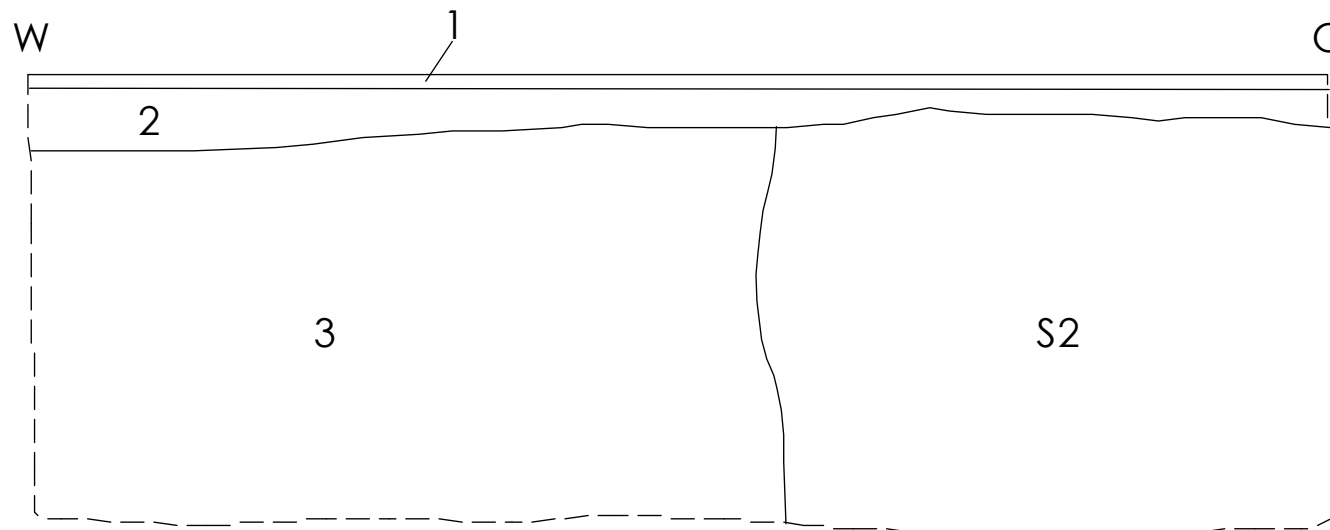
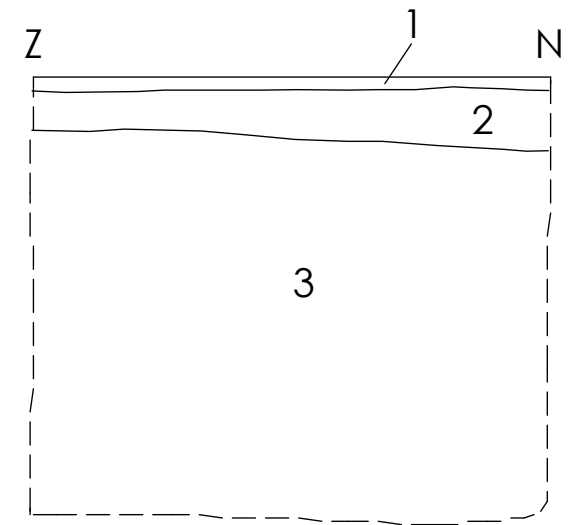
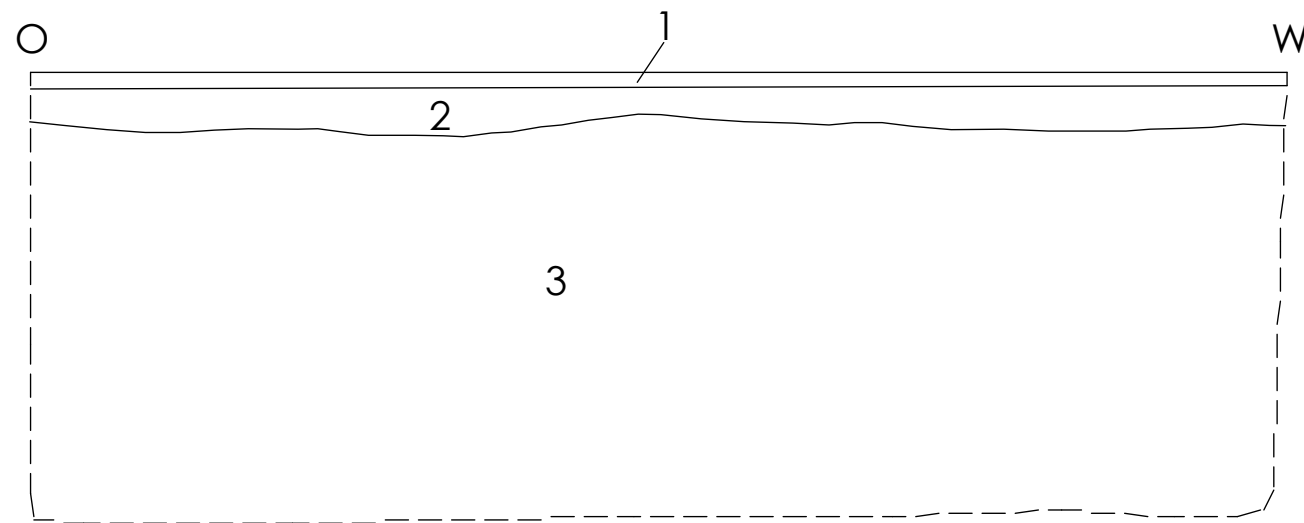

1. Tegelvloer in natuursteen op kalkmortelbed
2. Zandbed van de tegelvloer: groenig zand, tamelijk compact met kalkmortelbrokjes met daarin horizontaal gedeponeerde restanten van een vloer in gebakken tegels
3. Tamelijk compact donkerbruin zandig pakket met lichtbruine lenzen en baksteen-, kalkmortel- en houtskoolspikkels
4. Losse lichtbruine zandlens met baksteen- en kalkmortelbrokjes
5. Sterk heterogeen lemig zandpakket, zeer onstabiel, met veel baksteenbrokken, tegels, leisteel en botmateriaal

GER-11-SBK PUT 3 Schaal: 1/20

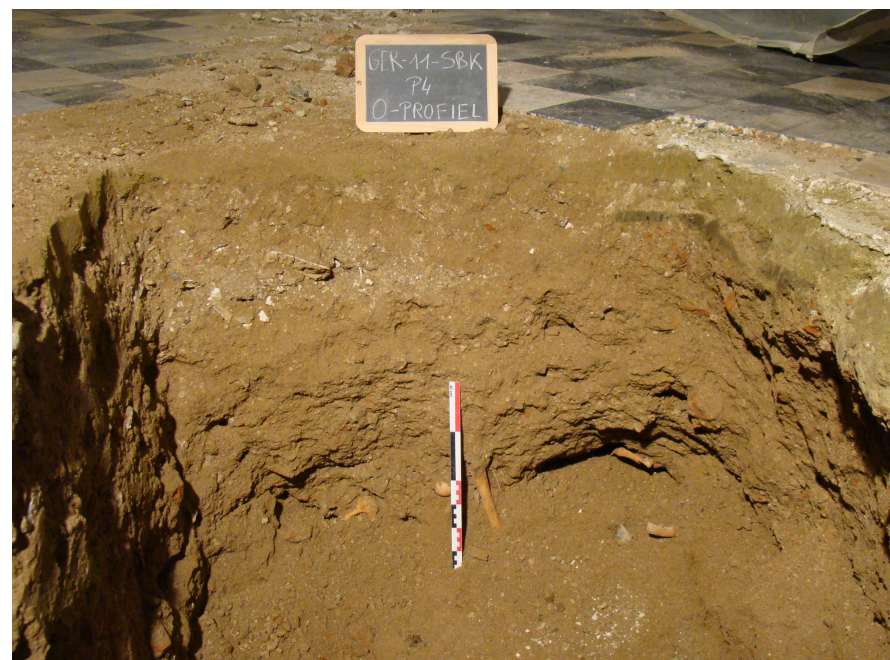
1. Tegelvloer in natuursteen op kalkmortelbed

2. Zandbed van de tegelvloer

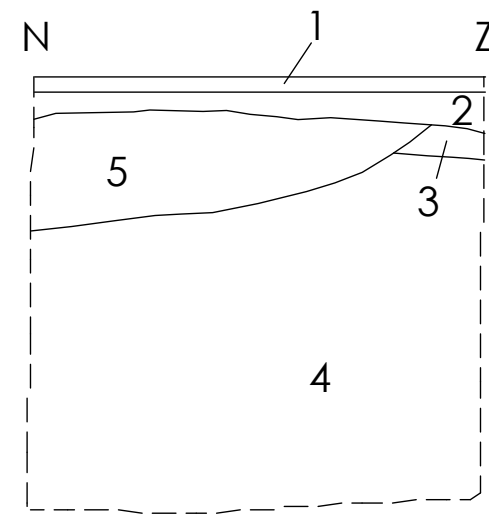
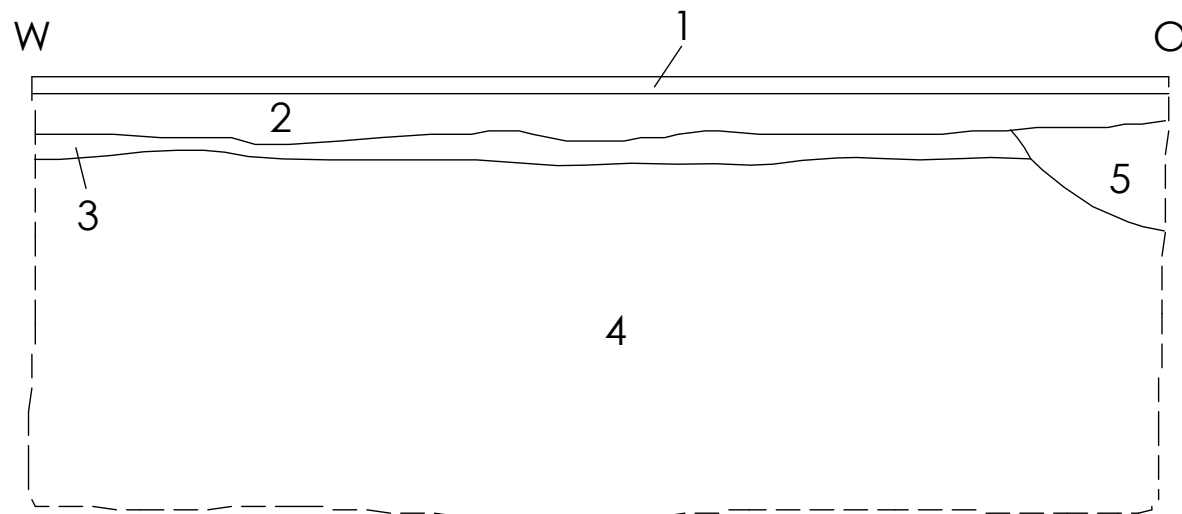
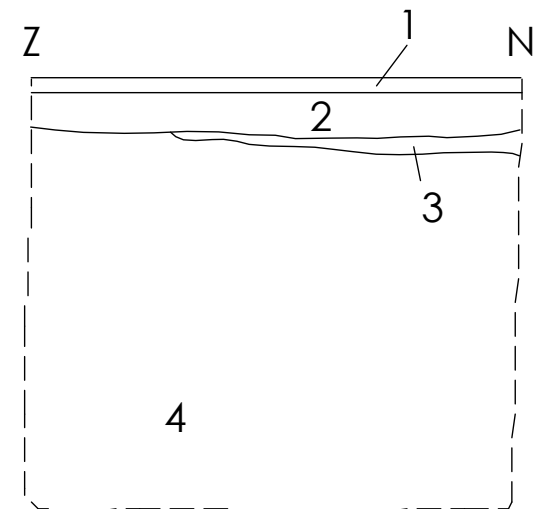
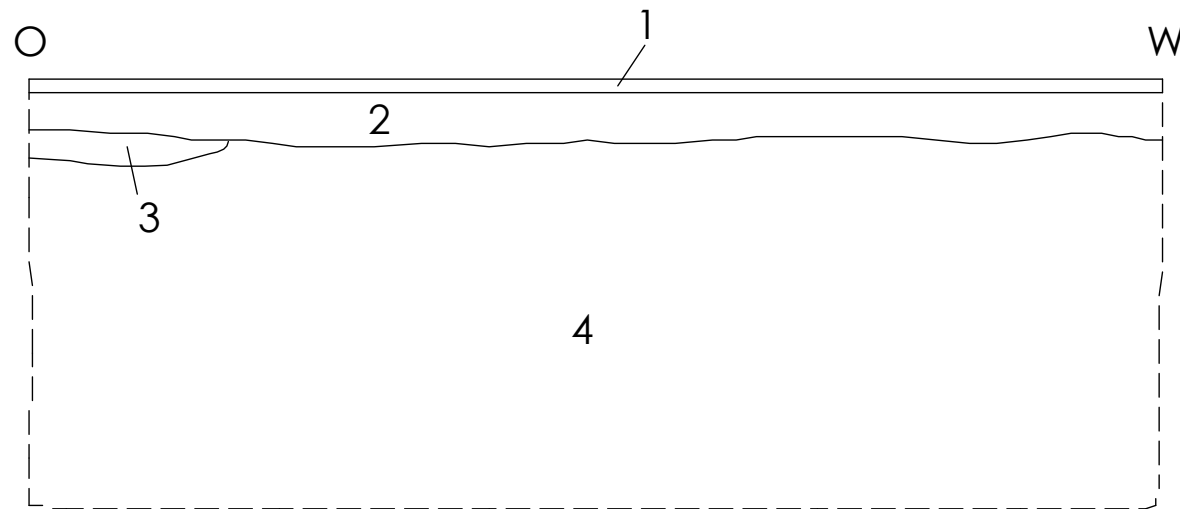
3. Heterogeen zandig pakket, tamelijk los en zeer onstabiel, met veel baksteenbrokjes, kalkmortel, natuursteen en bot

S2. Grote, rechtwandige kuil met een grof puinpakket met grote brokken baksteen, natuursteen, grote kalkmortelinclusies en een stuk bewerkte blauwe hardsteen

S3. Kleine kuil, lijkt een leidingkanaal, gevuld met twee lagen zand: groenig zand onderaan en beige zand bovenaan, weinig inclusies

GER-11-SBK PUT 4 Schaal: 1/20

1. Tegelvloer in natuursteen op kalkmortelbed
2. Zandbed van de tegelvloer: groenig zand, tamelijk compact met kalkmortelbrokjes
3. Compact donkerbruin zandig pakket met baksteen- en kalkmortelbrokjes, leisteenfragmenten en houtskoolspikkels
4. Heterogeen bruin zandig pakket, tamelijk los en zeer onstabiel, met veel baksteenbrokjes, kalkmortel, natuursteen en bot
5. Tamelijk losse, rozig bruine zandige laag met veel kalkmortel (brokjes, stukjes pleisterlaag en lijstwerk)

•5•

BIBLIOGRAFIE

De Geyter A., *Sint-Bartholomeuskerk in Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1993, 104 p.

D'Hollander E.H., *Sint Bartholomeuskerk. Altaren en Glasramen*, 1962, 37p.

Diriken P., *De Landschapskenmerkenkaart Oost-Vlaanderen*, Rapport in opdracht van de Vlaamse Regering, Georeto, Kortesseem, 2000, 26 p.

'Liber Memorialis' - Sint Bartholomeus 1967.

Pieteraerens M., Schrever A., *Neogotisch Geraardsbergen. De realisaties van Louis Bert-de l'Arbre*, Gent, 2000, 80 p.

s.n., *Bouwen door de eeuwen heen*. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur deel 5n1, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Aalst, Gent, 1978, pp. 316-318.

s.n., *De kapellen van de Sint-Bartholomeuskerk van Geraardsbergen*, Geraardsbergen 2003, 53 p.

